

Els avis: una vida de novel·la

Carles Montpart Tura

Amb el pas de les generacions, la vida ha anat canviant de manera inexorable. Fer reviure el periple vital dels nostres avis ha estat sempre una temptació literària per als escriptors. Recentment, tant Vicenç Villatoro com Gemma Ruiz, tots dos periodistes, però l'un amb una sòlida carrera de novel·lista al darrere i l'altra a través del seu debut literari, ens en n'han donat una bona mostra.

Periodista i polític

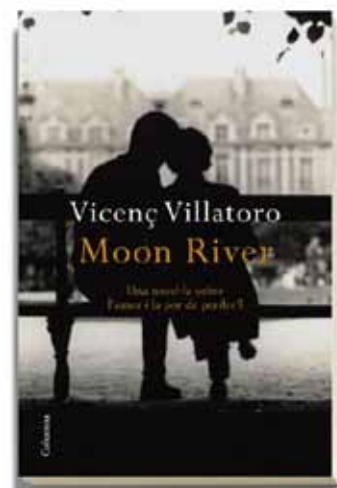
Vicenç Villatoro (Terrassa, 1957) ja té a hores d'ara una dilatada trajectòria com a periodista i escriptor. Pel que fa al primer aspecte, i en relació a la premsa escrita, Villatoro ha treballat al *Diari de Terrassa*, a *El Correo Catalán* —d'on va ser cap de la secció de cultura i espectacles—, i al diari *Avui*, del qual va ser director entre 1993 i 1996. A la televisió, l'escriptor de Terrassa ha estat cap de la secció de cultura de TV3, director i presentador dels programes "Trossos" i "Crònica 3" i presentador del programa "Mil·lenni". Al Canal 33 també ha estat presentador del programa "De llibres". Com a articulista, ha col·laborat en diversos mitjans escrits i radiofònics i actualment publica un

article diari a l'*Ara*, escriu regularment al setmanari *El Temps* i participa en diverses tertúlies de TV3 i de Catalunya Ràdio.

Vicenç Villatoro també ha exercit diversos càrrecs polítics, entre els quals el de director general de Promoció Cultural de la Generalitat entre 1997 i 2000, el de director general de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió entre els anys 2002 i 2004, i el de director de l'Institut Ramon Llull entre el 2010 i el 2013. Actualment és director del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB). També ha estat diputat al Parlament de Catalunya per CIU entre els anys 1999 i 2002.

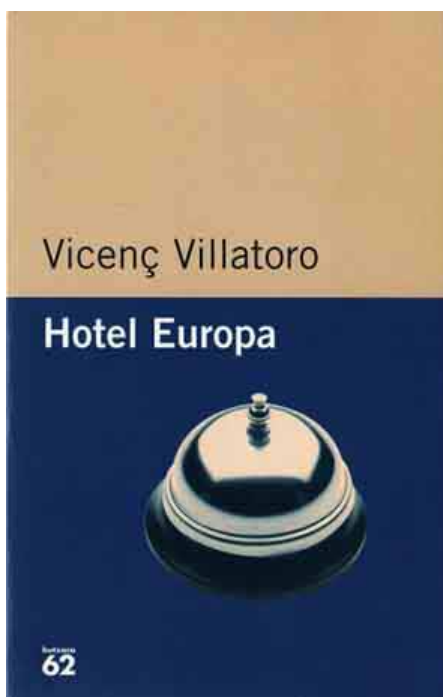
Vicenç Villatoro

De la poesia a la novel·la

En la seva faceta d'escriptor, Villatoro comença escrivint i publicant poesia, i fins i tot el recordem com a participant, i guanyador, en diverses edicions del Concurs Literari que organitzava en els seus inicis l'Associació Cultural de Caldes que edita aquesta *Tortuga*. Ben aviat, però l'escriptor es decanta cap al gènere narratiu, i les seves novel·les dels anys 80 deixen entreveure una clara influència d'autors com Cesare Pavese. Entre aquesta dècada i la següent Villatoro publica un bon nombre d'obres, entre les quals destaquen *Evangelí gris* (Aymà, 1982, Premi Sant Jordi), *País d'Itàlia* (Edicions 62, 1984), *Els anys a Ciutat* (Edicions 62, 1986), *Les illes grogues* (Edicions 62, 1987), *Titànic* (Proa, 1990), *Hotel Europa* (Edicions 62, 1992), *Havanera 1820* (La Magrana, 1993), *Memòria del traïdor* (Edicions 62, 1996) i *La claror del juliol* (Edicions 62, 1997, Premi Ciutat de Palma).

Un cop iniciat el nou segle, la producció del novel·lista segueix, tot i que una mica més espaiada en el

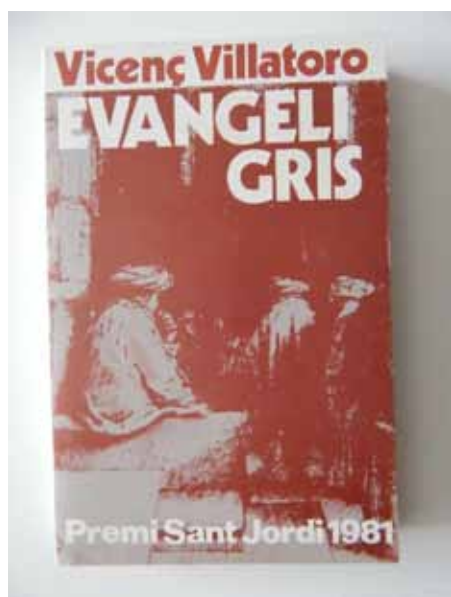

temps, amb títols com *La ciutat del fum* (Edicions 62, 2001), *La derrota de l'àngel* (Columna, 2004), *La dona a la finestra. El Born, 10 de setembre de 1714* (Edicions 62, 2005), *Tenim un nom* (Planeta, 2010) i *Moon River* (Columna, 2011).

Es tracta, com es pot comprovar, de tot un complex corpus novel·lístic que s'enceta amb una novel·la històrica sobre la intolerància que van patir els barris jueus de diverses ciutats catalanes entre 1388 i 1391 i que evoluciona cap a novel·les més d'afirmació generacional i amb clars ressons autobiogràfics. *País d'Itàlia*, per exemple, construeix la recreació d'un entorn perdut, la narració d'una amistat i el final de la joventut dels dos personatges centrals, Sergi, considerat el protagonista per part del narrador, i Marc, que és la veu en primera persona de la narració. Més endavant, llibres com *Les illes grogues* assenyalen un gir cap a ficcions més allunyades de la peripècia

personal de l'autor i d'altres com *Hotel Europa* recorden el to de la novel·lística de Graham Green, un text, aquest darrer, en què Villatoro basteix una novel·la de poc més de cent pàgines que pivota damunt dos escenaris de Praga: el gueto i el vell hotel del títol.

Per Isidor Cònsul, *"la novel·lística de Vicenç Villatoro tendeix al substrat culte i les obres que signa acostumen d'anar puntejades per una gamma àmplia i confortable de referents literaris. Aquests són el guany d'un escriptor llegit, bon coneixedor de l'ofici, que sap que la literatura és forma i que la novel·la es cuina, tot i la versemblança, a la cambra de mapes de la ficció. Una novel·la és una història inventada que algú mira d'explicar amb més o menys encert. Els cops d'efecte, els jocs de perspectiva, la pluralitat de les veus i les astúcies estructurals només són els moviments de la perícia de l'autor en l'escaquer de la narració. Les partides que hi desplega Vicenç Villatoro són de refinada correcció,*

tenen el territori ben apamat, les politges del giny ben greixades, i tot acostuma a lliscar-hi amb fluïdesa, sobrietat i elegància: la història que s'explica i la manera d'explicar-la. ("El territori narratiu de Vicenç Villatoro", Serra d'Or, núm. 446, 1997, p. 33-36).

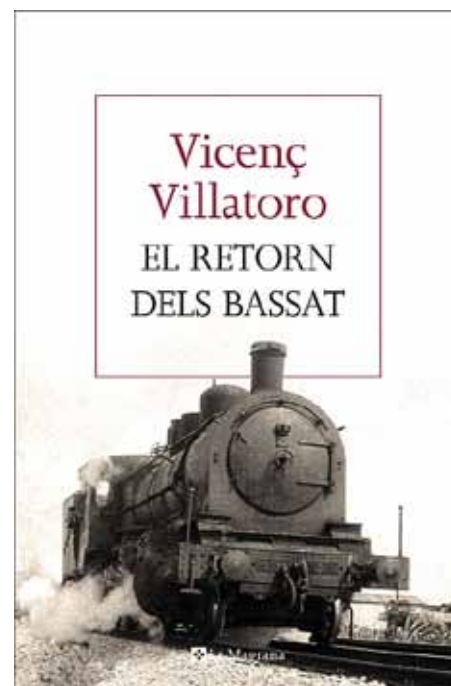
Pel que fa a les dues últimes, *Tenim un nom* (Planeta, 2010, Premi Ramon Lull) és una magnífica novel·la que explica una família a través del Barça i que constitueix una profunda radiografia de la realitat catalana dels nostres dies a partir del viatge a París que fan un periodista i el seu fill adolescent per veure la final de la Champions. Tant en aquesta obra, com en la següent, *Moon River*, els ressons autobiogràfics tornen a ser força evidents. En aquest últim cas es tracta d'una ficció sobre l'amor i la mort a partir d'una trama en què el personatge central pateix el rebrot d'un càncer que ja creia superat.

Un retorn als orígens

Amb el seu penúltim llibre, *Un home que se'n va* (Proa, 2014) Villatoro entra de ple en la pròpia biografia a través de la minuciosa reconstrucció de la vida del seu avi, Vicente Villatoro Porcel. Intentar respondre a la pregunta de per què el seu avi va abandonar Castro del Río, a Còrdova, i va instal·lar-se, amb seixanta anys, a Terrassa, porta l'escriptor a una investigació quasi detectivesca que va des de l'establiment dels orígens familiars —una família de classe mitjana relacionada amb l'ofici de sastre i el comerç de roba— a la detallada, gairebé diríem que notarial, descripció de l'esclat de la Guerra Civil a Castro del Río i de les seves funestes conseqüències.

La implicació de l'avi —un home progressista, de l'esquerra moderada— en el Comitè del Front Popular del seu poble en el moment de l'esclat de la revolució, amb cruels assassinats per una banda i per l'altra, portarà Vicente Villatoro Porcel, quan es produeix l'entrada dels

nacionals, a una breu fugida del poble i, posteriorment, a l'empresonament, al judici i a la temuda condemna de mort. La intercessió d'un familiar capellà farà que, després de molts mesos de patiment a la presó, la condemna sigui commutada per la presó perpètua. Un cop obtinguda la llibertat condicional, a través de les mesures de gràcia que el règim va anar concedint, l'avi Villatoro tornarà al poble però res ja no serà el mateix, ni ell ni el poble. L'exili interior, l'emigració, finalment serà inevitable.

I aquí comença una altra història, més breu en la reconstrucció que en fa Vicenç Villatoro, on trobem un avi desarrelat, que exerceix una feina de mestre de suburbi, a Terrassa, i on un fill, el pare de l'escriptor, inicia una nova vida en un nou entorn i, també, en una nova llengua. Un avi que per a l'escriptor serà un personatge amb un posat permanentment trist i que mai no va voler parlar obertament del seu passat.

Gemma Ruiz

Un home que se'n va, tot i les seves gairebé 700 pàgines, es llegeix com una novel·la. La minuciositat en la recerca del detall de què fa gala Villatoro —el llibre presenta una gran quantitat de fragments de documents oficials de l'època— no està mai renyida amb un estil viu, punyent i molt sovint també líric. L'autor fa una recerca sobre el seu avi però, com ell mateix confessa, també està duent a terme una profunda interrogació sobre ell mateix, sobre la seva pròpia identitat en un moment en què Catalunya està vivint un procés polític que interpel·la l'autor com a ciutadà però també com a individu. Una persona amb unes arrels que Villatoro intenta reconstruir per explicar-les al lector però, sobretot, per explicar-se-les a ell mateix en un moment personal que intuïm especialment complex. Un llibre, en definitiva, que malgrat que analitza amb detall un cas concret, esdevé una magnífica crònica de l'emigració andalusa a Catalunya i un retrat imprescindible de la vida en minúscula d'uns anys tràgics durant tant de temps silenciats fins i tot pels propis protagonistes.

L'últim llibre que ha publicat Vicenç Villatoro, *El retorn dels Bassat* (RBA, La Magrana, 2016) no s'explicaria sense el que acabem de comentar. Tal i com ell mateix ha explicat, en un casament, l'autor va coincidir amb el publicista Lluís Bassat i, comentant que estava escrivint un llibre sobre la vida del seu avi, Bassat li va començar a explicar la del seu, Manuel Coen. Estirant el fil, Villatoro es va adonar que els avantpassats de Bassat "eren l'encarnació de tot un món de literatura que havia conegut al llarg dels anys". Al final la història es va convertir en un llibre de gairebé 600 pàgines que reconstrueix amb la minuciositat amb què Villatoro

ens té acostumats la història d'una família que encarna com cap altra la gran emigració europea de tants i tant jueus. Segons ha dit el mateix autor, Villatoro tancarà la trilogia de memòries amb un llibre sobre el seu avi matern, Artur Lamolla, que havia militat a Estat Català.

La novel·la d'una besàvia

Una de les novetats literàries d'aquesta tardor ha estat la novel·la *Argelagues* (Proa, 2016), de la periodista de Televisió de Catalunya Gemma Ruiz (Sabadell, 1975). L'autora, que s'estrena com a escriptora de ficció amb aquesta obra, ha reconstruït també la història d'un dels seus avantpassats. Concretament, la de la seva besàvia, Remei Tantiñà, filla de Castellterçol i emigrada a causa de la misèria a Sabadell, on després de fer diverses feines acabarà treballant, com tanta i tanta altra gent, als grans vapors tèxtils de la que es va conèixer com la "Manchester" catalana. Una història plena de tendresa però també de punxes —d'aquí el títol de la novel·la—, d'arestes vives que deixaran empremta en unes vides, especialment les de les dones —la besàvia Remei, l'àvia Rosa i la tieta Nina— marcades massa sovint per l'opressió d'un entorn familiar i social masclista.

La novel·la, que l'autora ens proposa en clau de reivindicació d'un passat també silenciats, està escrita en un registre pràcticament oral. Aquest fet, que és prou remarcable per l'esforç de recuperació d'un vocabulari i d'una fraseologia avui pràcticament desapareguda, és

també, al meu entendre, una certa rèmora en el sentit que limita excessivament la multiplicitat de registres que hauria pogut tenir una obra com aquesta. Aquest narrador oral, que ens explica els fets gairebé com si estigués recitant una auca, arriba a esdevenir massa repetitiu al llarg de les més de tres-centes pàgines de la novel·la. Molt lligat a aquest punt de vista, també sorprèn la uniformitat en què cau l'estil del text des del moment que l'autora el vincula de forma gairebé exclusiva amb l'ús de la frase curta. Malgrat això, cal considerar la novel·la com una valenta aposta lingüística i un intent prou reeixit de reconstrucció d'una història oral que mereix de sobres la consideració dels lectors.